

سفر در لایه‌های تاریخی رازهای نهفته در تپه گاوکشی اسفندقه جیرفت

* رضایاحیان*

تپه‌های باستانی رازهای پنهانی از زندگی و روند تطور تکاملی انسان در خود جای داده‌اند. شناخت و آگاهی از آن‌ها برای محققین و افکار عمومی جامعه مهم و جذاب است. تپه گاوکشی اسفندقه

جیرفت مربوط به دوران نوسنگی (آغاز روستانشینی) یکی از آن‌ها است. این سکونت‌گاه در سال ۱۳۹۳ طی سه فصل کاری توسط دکتر نادر علیدادی باستان‌شناس مطرح کرمان مورد کاوش باستان‌شناختی قرار گرفت و نوپافته‌های مهمی در ارتباط با دوره نوسنگی کرمان شناسایی شد و نتایج آن در مقالات معتبر ایرانی (پژوهه باستان‌سنجی دانشگاه تبریز ۱۳۹۷) و خارجی انتشار یافته است. مطالب ارائه شده برگرفته از همین مقالات است.

در ادامه‌ی سلسله یادداشت‌های سفر در لایه‌های تاریخی به توصیف این تپه پرداخته می‌شود تا به شناختی مناسب از دوره نوسنگی کرمان دست یابیم.

دشت اسفندقه جیرفت به فاصله حدود ۷۰ کیلومتری شمال باختری شهر جیرفت واقع است. ارتفاع از سطح دریا آن ۱۷۵۰ متر و مساحت آن ۳۷۰ کیلومتر مربع تعیین شده است. براساس شرایط اقلیمی این دشت از نوع میان کوهی و در محدوده حوزه فرهنگی هلیل‌رود قرار دارد. بر پایه بررسی‌های باستان‌شناختی صورت گرفته دشت مذکور تنها ناحیه از کرمان است که به صورت پیوسته دارای سکونتگاه‌هایی از دوران پارینه‌سنگی (غار نشینی)، نوسنگی (آغاز روستانشینی)، مس و سنگ (روستانشینی) و مفرغ (شهرنشینی) است و نشان‌دهنده استمرار و توالی تاریخی فرهنگی پیش از تاریخ در این دشت است. در انتهای جنوبی دشت اسفندقه و به فاصله حدود ۱۵۰۰ متری روستای فتح‌آباد و در حاشیه رودخانه فصلی تپه باستانی با نام محلی گاوکشی واقع است. طول آن ۱۵۰ متر، عرض ۶۰ و ارتفاع ۴ متر است. این سکونتگاه نوسنگی ابتدای دهه ۸۰ شناسایی و ابتدای دهه ۹۰ مورد کاوش باستان‌شناختی قرار گرفت. این کاوش‌ها نتایج مهمی در زمینه نوسنگی شدن منطقه کرمان ارائه می‌دهد. در نگاه کلی نوپافته باستان‌شناسی این تپه شامل معماری، سفال، ابزار سنگی (تیغه، شسته و سنگ ساب) و پیکرک است.

معماری به‌دست آمده از این استقرار دارای چند ویژگی شاخص در دوره نوسنگی است که شامل آگاهی از اقلیم منطقه و رعایت جهت وزش باد، باران و زاویه تابش خورشید جهت برپایی فضاها، معماری، استفاده اولین نوع خشت، اجرای اندود نمای داخلی دیوارها، رنگ‌آمیزی روی اندود (نمای داخلی)، طراحی پلان از پیش تنظیم شده، رعایت اصول قرینه‌سازی در فضاها، راست گوش بودن دیوارهای عمود برهم، ایجاد چفت و بست جهت استحکام دیواره‌ها، تعبیه دیوار پشتیبان، کف فرش (خشت) و ایجاد فضای معماری با کارکرد آئینی (معبد) می‌شوند.

سفال‌های شناسایی شده از این مکان در زمره گونه‌های اولیه که توسط انسان ساخته شده قرار دارند. ساختار آن‌ها ابتدایی و شکننده هستند. همچنین علاوه بر ساده، نقوش نیز بر روی تعدادی از آن‌ها ایجاد شده است. سفال‌های مرحله اول (شکل‌گیری) این سکونتگاه در کوره‌های باز تولید شده‌اند. از نظر تکنیک ساخت مشابهت‌هایی با دیگر مناطق از جمله فارس وجود دارد ولی نقوش به کار رفته مختص منطقه بوده و به عبارتی منحلی است. در حال حاضر بر پایه مطالعات صورت گرفته گونه سفالی تپه گاوکشی کهن‌ترین سفال‌های منطقه جنوب شرق ایران محسوب می‌شوند.

ابزار سنگی‌های این استقرار در دو گروه ابزار و ادوات تقسیم می‌شوند. وجود تیغه، ریز تیغه‌ها و سنگ مادر از جنس سیلکس در این تپه نشان دهنده تولید این گونه ابزار به صورت محلی و منطقه‌ای است. علاوه بر این شناسایی سنگ مادر و تیغه ابزار سنگی از جنس ابسیدین در این منطقه یک کشف مهم محسوب می‌شود به طوری که برپایه نظریه محققین خاستگاه اولیه تیغه‌های سنگی ابسیدین بدست آمده در اکثر مکان‌های باستانی ایران حوزه دریاچه وان ترکیه است. وجود این نوع سنگ (ابسیدین) در تپه گاوکشی دریاچه تازه‌ای در مطالعات باستان‌شناسی (ارتباط فرهنگی) منطقه کرمان باز می‌کند. همچنین ادوات سنگی از قبیل شسته، سنگ ساب نیز در این مکان به‌دست آمده است.

در پایان می‌توان اظهار داشت با کاوش در تپه گاوکشی اسفندقه و بر پایه نتایج آن تاثیر منطقه کرمان در روند نوسنگی شدن به خوبی نمایان است. با ادامه مطالعات باستان‌شناختی در آینده در این سکونتگاه شناخت از فرایند تکاملی انسان (اولین انقلاب) گذشته بیش تر خواهد شد.

* پژوهشگر و باستان‌شناس

* خانه تخریب شده باید مطابق طرح قبلی ساخته شود

* اسما پورزنگی آبادی

شهرداری بافت تاریخی شهر کرمان که با نصب بنر هشدار بر روی دیوار یک خانه قاجاری واجد ارزش، تخریب کامل آن را سرعت بخشید، اکنون در مظان اتهام است که نه تنها به انتظارات درباره نگهداری بقایای کرمان کهن پاسخ نمی‌دهد که خود زمینه ساز و تسهیل‌گر نابودی بیش‌تر آن است.

ظهر پنجشنبه هشتم آبان ماه بود که لودرها وارد بافت تاریخی شهر کرمان شدند و وقتی که برمی‌گشتند پشت سر خود تلی از خاک و خشت و یک قطعه زمین خالی به جای خانه‌ای با معماری سنتی قاجاری برجای گذاشتند.

سالار سنجری، فعال حوزه میراث فرهنگی کرمان این خبر را به فردای کرمان داد و گفت که عملیات تخریب این خانه تاریخی واقع در نیش کوچه شماره ۱۶ خیابان فتحعلی شاهی را به چشم دیده است.

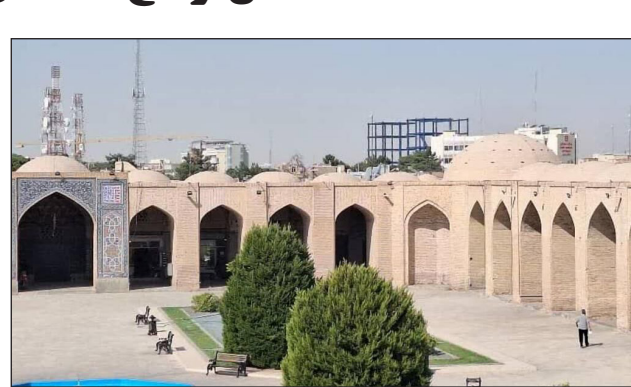
چه کسی به لودرها فرمان داده بود که وارد این خانه بشوند؟ امیرحسین تویسرکانی شهردار بافت تاریخی کرمان به رسانه‌ها گفت که با مجوز میراث فرهنگی این کار انجام شده است. فرناز فرهی مقدم، سرپرست معاونت میراث فرهنگی کرمان اما این ادعا را رد کرد و گفت که ابدا چنین مجوزی را به این تخریب نداده‌ایم.

او روز سه‌شنبه ۱۳ آبان ماه در گفت‌وگو با فردای کرمان با تاکید بر اینکه در دوره مسئولیت من هرگز چنین مجوزی صادر نشده است، گفت که وقتی دیده شهرداری این قدر با اطمینان از مجوز میراث فرهنگی حرف می‌زند، با این احتمال که شاید در گذشته مجوزی داده شده باشد، استعلامات چند سال اخیر را بررسی کرده‌اند؛ هیچ استعلامی از سوی شهرداری درباره تعیین تکلیف این خانه به میراث فرهنگی ارسال نشده بوده است! فرهی مقدم توضیح داد که با این حال، همچنان به بررسی‌ها ادامه داده‌اند. کارشناسان اداره کل میراث فرهنگی به شهرداری رفته و از آن‌ها مجوز تخریب را خواسته‌اند. باز هم چیزی ارائه نشده است!

میراث فرهنگی با قاطعیت می‌گوید که مجوزی به این تخریب نداده است. شهرداری بافت تاریخی حتی اگر مجوز تخریب صادر نکرده باشد، به دلیل اینکه از حدود ۱۰ روز قبل از حادثه، بر روی دیوار این خانه بنر هشدار نصب کرده بود، اکنون به‌عنوان حامی این تخریب در افکار عمومی

به‌دست آمده از این مکان در زمره گونه‌های اولیه که توسط انسان ساخته شده قرار دارند. ساختار آن‌ها ابتدایی و شکننده هستند. همچنین علاوه بر ساده، نقوش نیز بر روی تعدادی از آن‌ها ایجاد شده است. سفال‌های مرحله اول (شکل‌گیری) این سکونتگاه در کوره‌های باز تولید شده‌اند. از نظر تکنیک ساخت مشابهت‌هایی با دیگر مناطق از جمله فارس وجود دارد ولی نقوش به کار رفته مختص منطقه بوده و به عبارتی منحلی است. در حال حاضر بر پایه مطالعات صورت گرفته گونه سفالی تپه گاوکشی کهن‌ترین سفال‌های منطقه جنوب شرق ایران محسوب می‌شوند.

ابزار سنگی‌های این استقرار در دو گروه ابزار و ادوات تقسیم می‌شوند. وجود تیغه، ریز تیغه‌ها و سنگ مادر از جنس سیلکس در این تپه نشان دهنده تولید این گونه ابزار به صورت محلی و منطقه‌ای است. علاوه بر این شناسایی سنگ مادر و تیغه ابزار سنگی از جنس ابسیدین در این منطقه یک کشف مهم محسوب می‌شود به طوری که برپایه نظریه محققین خاستگاه اولیه تیغه‌های سنگی ابسیدین بدست آمده در اکثر مکان‌های باستانی ایران حوزه دریاچه وان ترکیه است. وجود این نوع سنگ (ابسیدین) در تپه گاوکشی دریاچه تازه‌ای در مطالعات باستان‌شناسی (ارتباط فرهنگی) منطقه کرمان باز می‌کند. همچنین ادوات سنگی از قبیل شسته، سنگ ساب نیز در این مکان به‌دست آمده است.

روز سه‌شنبه ۱۳ آبان ماه در پاسخ به فردای کرمان گفت که هنوز نظر قطعی اعلام نشده است. باز هم زمان خواستند. یک نظر نهایی را ما باید از کرمان می‌فرستادیم که فرستادیم. فکر می‌کنم ظرف هفته آینده سرپرست معاونت میراث فرهنگی کرمان

شناخته شده است.

شهرداری با نصب بنر اعلام کرده بود که مالک ظرف مدت ۱۰ روز موظف است که نسبت به تعیین تکلیف این ملک اقدام کند، در غیر این صورت شهرداری راسا اقدام خواهد کرد. در پایین بنر تاریخ دوم آبان ماه درج شده است. کوچه‌ای که این خانه در آن قرار دارد یکی از مناطق مهم بافت تاریخی شهر کرمان و موسوم به کوچه مستوفی الممالک است. البته برخی‌ها، خانه‌ای که تخریب شده را هم به اسم خانه مستوفی می‌شناسند. هرچه که باشد، حالا بافت نیمه‌جان تاریخی کرمان یک خانه با ارزش دیگر را از دست داده است.

فرهی مقدم ماجرا را این‌طور روایت می‌کند: «وقتی باخبر شدم که این تخریب صورت گرفته است، مطمئن بودم در زمان مسئولیت من چنین مجوزی به تخریب داده نشده است.

از آن‌جا که بسیاری از مواردی که دارد پیش می‌آید و من باید پاسخگو باشم به خاطر مجوزهای دوره‌های قبل بوده است، بنابراین مردد شدم و گفتم شاید در گذشته مجوزی به اشتباه برای این تخریب داده شده باشد. می‌دانید میراث فرهنگی مجوز تخریب بافت تاریخی را به راحتی نمی‌دهد. روز پنجشنبه که این خانه تخریب شد، صبر کردم و روز شنبه تمام استعلامات سال‌های اخیر را به صورت سیستمی بررسی کردم، هیچ استعلام و درخواستی از سمت شهرداری برای ما نیامده بود که بخواهیم پاسخ بدهیم. هیچ اجازه‌ای از ما نگرفته بودند».

وی می‌افزاید: «وقتی شهردار بافت تاریخی در مصاحبه‌ای اعلام کرد که ما مجوز میراث فرهنگی را داشتیم، گفتم شاید دلیلی دارد که با اطمینان صحبت می‌کنند، بنابراین همکاران را به شهرداری فرستادم و گفتم مجوز را نشان دهید. آنجا گفتند ما در جریان نبودیم و مالک این تخریب را انجام داده و به ما گفته مجوز میراث فرهنگی را داشته است».

وی ادامه می‌دهد: «این موضوع از سوی وزارتخانه هم پیگیری شد. از طریق حقوقی به آن ورود کرده‌ایم. اعلام جرم می‌کنیم و کسانی که باعث این کار شده‌اند باید پاسخگو باشند».

فرهی مقدم در پاسخ به این پرسش که از پیگیری حقوقی به‌دنبال چه هستید؟ اظهار می‌کند: «هر زمان که بخواهد در این محل ساخت و سازی را انجام دهند،

سرپرست معاونت میراث فرهنگی کرمان مطرح کرد:

تخریب بدون مجوز خانه تاریخی کوچه مستوفی!

* کارگروه نجات بخشی بافت تاریخی باید تشکیل شود

تاریخی، روند تخریب در این محدوده از شهر کرمان نسبت به گذشته تغییر نکرده است؟ اظهار می‌کند: «به نظر من ما نیاز به کارگروه نجات بخشی بافت تاریخی داریم که محوریت آن هم با میراث فرهنگی باشد و شهرداری و مسکن و شهرسازی و سایر نهادها هم در این کارگروه عضو باشند که با هماهنگی هم کارها را پیش ببریم».

وی در پاسخ به این پرسش که مگر در استان‌های دیگر که بافت‌های تاریخی را حفظ کرده‌اند، کارگروه نجات بخشی فعال بوده است؟ می‌گوید: «استان‌های دیگر چندان وضع‌شان بهتر از ما نیست و همه این مخاطرات را دارند چون میراث فرهنگی از لحاظ اعتباری در کل کشور با مشکل جدی مواجه است. این اتفاقات در کرمان اما به دلیل گستردگی و تعداد زیاد آثار، بیش‌تر به چشم می‌آید».

وی بیان می‌کند: «یکی دیگر از مشکلات ما این است که تاکنون ضوابط اختصاصی بافت تاریخی نداشتیم. مکاتباتی با تهران انجام دادم تا اعتباری اختصاص دهند که ضوابط اختصاصی شهر کرمان همزمان با طرح شهرسازی تصویب شود. در این صورت بافت تاریخی در امان می‌ماند».

فرهی مقدم در پاسخ به این پرسش که برخی معتقدند کرمان چیزی به اسم بافت تاریخی به‌عنوان یک کل منسجم ندارد؛ فکر نمی‌کنید برای این اقدامات دیر شده باشد؟ اظهار می‌کند: «بافت تاریخی کرمان یک کل یکپارچه نیست، اما اگر بناهای پراکنده را کنار هم بگذاریم و به سمت احیای این آثار و مناطق خاص و ویژه برویم به یک بافت تاریخی خوب در چند سال آینده می‌رسیم».

باید دقیقاً و عین به عین بازسازی کند». وی تاکید می‌کند: «وقتی بنایی واجد ارزش تخریب می‌شود باید دقیقاً مطابق طرح قبلی ساخته شود».

سرپرست معاونت میراث فرهنگی کرمان در پاسخ به اینکه چرا این خانه پیش از تخریب، ثبت ملی نشده است؟ می‌گوید: «از این موارد، تعداد بسیار زیادی بنا در سطح استان داریم ولی با مشکل کمبود اعتبار مالی و نیروی انسانی مواجهیم».

وی توضیح می‌دهد: «برای اینکه مشکل را حل کنیم، پیگیری‌های جدی‌ای از سوی وزارتخانه داشته‌ام که با توجه به گستردگی استان و تعداد بالای بناهای واجد ارزش و محوطه‌های باستانی و از آنجا که روند قانونی ثبت ملی پروسه طولانی‌ای است چه باید بکنیم؟ در حال حاضر، هر استان سالانه حدود ۱۰ پرونده را می‌تواند ثبت ملی کند.

راهکاری قبلاً مطرح شده بود ولی خیلی جدی گرفته نشده بود اما در این دوره، وزارتخانه بر اجرای این راهکار پافشاری دارد. روند آن به این صورت است که سازمان‌های مردم‌نهاد و دانشگاه‌ها و دست‌اندازان میراث فرهنگی بناهای واجد ارزش را شناسایی و معرفی کنند و برای تکمیل پرونده نیز کمک کنند تا ثبت استانی بناها را داشته باشیم».

فرهی مقدم می‌افزاید: «با این شیوه، می‌توانیم بناها را ثبت اضطراری کنیم، بعد از این، پروسه گرفتن‌کد و شماره ثبت ملی را به مرور پیش ببریم. ما داریم این روند را در استان شروع می‌کنیم».

وی در پاسخ به این پرسش که به نظر شما چرا با وجود تاسیس شهرداری بافت

سرپرست معاونت میراث فرهنگی کرمان مطرح کرد:

کاهش ارتفاع ساختمان کنار ارگ قطعی است

به نتیجه قطعی برسند.

دکتر فرناز فرهی مقدم افزود: «اینکه در این ساختمان تخلف صورت گرفته و باید طبقات آن کم شود قطعی است».

وی ادامه داد: «ولی درباره اینکه چند طبقه باید کم بشود نظرات متفاوتی وجود دارد».

وی ابزار امیدواری کرد که تا هفته آینده تصمیم قطعی در این باره اعلام شود.

این در حالی است که مدیرکل ثبت و حریم آثار وزارت میراث فرهنگی در جریان سفر به کرمان در ۲۲ مهرماه وعده داده بود که تا پنج روز بعد از آن سفر، یعنی تا ۲۷ مهرماه نظر قطعی وزارت میراث فرهنگی درباره ساختمان بلند کنار میدان ارگ و بازار تاریخی شهر کرمان اعلام می‌شود.

پیش از این، در روز ۱۷ مهرماه در پی مطالبات مردم و برخی از مسئولان درباره

جلوگیری از پیشرفت کار ساختمان دولتی با ارتفاع غیرمجاز در نزدیکی بازار تاریخی شهر کرمان و اصلاح طبقات آن براساس ضوابط، استاندار کرمان اعلام کرد که «با تصمیمی مسئولانه، دو طبقه از ارتفاع ساختمان مالیاتی کاهش می‌یابد».

محمدعلی طالبی استاندار کرمان در توییتی در شبکه اجتماعی نوشت: «با تصمیمی مسئولانه، دو طبقه از ارتفاع ساختمان مالیاتی کاهش می‌یابد تا تعهد خویش را در پاسداشت میراث تاریخی این کهن دیار ادا کنیم».

با این وجود، هنوز ارتفاع این ساختمان کوتاه نشده است. دست‌اندازان شهر و میراث فرهنگی کرمان به طور جدی خواستار کاهش ارتفاع این ساختمان دولتی هستند که منظر ارتفاعی بازار تاریخی شهر را مخدوش کرده است.